

TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞI: “ÇOK PARTİLİ SİYASAL HAYATTAN 12 EYLÜL”E KİTABI ÜZERİNE*

*Abdülkadir ÇETİN***

*M*uhafazakârlık, Türkiye’de yaklaşık 10 senedir Türk siyasi hayatını anlamak adına en fazla atıf yapılan bir düşünce geleneği haline geldi. Tüm bu yoğunluğa rağmen muhafazakârlığın Türkiye’de tam bir çerçevesi çizil-e-medi. Bunun temel nedenlerinden birisi, ideolojileri fikirler üzerinden değil, siyasi partiler üzerinden anlamaya çalışmak üzerine miras alınmış yatkınlık. Bir diğer deyişle fikir tarihi ya da düşünce hayatı üzerine çalışmalara çok itibar edilmemesidir. Her ne kadar düşünce hayatı üzerine çalışmalar eksik olsalar da, siyasete yön gösteren birikimler olarak üzerlerinde çalışmayı gereğinden fazla hak ederler.

Mehmet Akıncı’nın kaleme aldığı ve Ötüken yayınlarından çıkan “Türk Muhafazakârlığı: Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül’e” bize Türk muhafazakârlığını fikir üzerinden anlamamızı öneren bir hat su-

* Mehmet Akıncı, Türk Muhafazakârlığı: Çok Partili Siyasal Hayattan 12 Eylül’e. Ötüken Yayınları, İstanbul: 2012.

** Aksaray Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma görevlisi.

nuyor. 1946-1980 yılları arasında eser vermiş altı farklı Türk muhafazakâr düşünür/yazar üzerinden Türk muhafazakârlığını zihni koordinatlarını çıkarmayı deniyor.

Çalışmanın ayrıntılarına biraz değinecek olursak, önsözde de belirtildiği gibi bir doktora tezinden üretilmiş bir çalışmadır. Ele alınan düşünürler, Peyami Safa, Mümtaz Turhan, Osman Turan, Erol Güngör, Ali Fuat Başgil, İsmail Hakkı Baltacıoğlu'dur. Çalışma genel anlamı itibarı ile dört bölümden oluşmakta, çok partili siyasal hayatın başlangıcından 12 Eylül askeri darbesinin yapıldığı güne kadar olan zaman aralığını kapsamaktadır.

Kitapta muhafazakâr ideoloji üç ana başlıkta inceleniyor. Muhafazakârlığın bir ideoloji olarak ele alınıp alınamayacağı tartışıldığı başlığın ardından, muhafazakâr düşüncenin doğuşuna yol açan faktörler ve muhafazakâr düşüncenin ana temaları bölümlerine yer veriliyor. İlk anda kitabın bir doktora çalışmasından uyarlanmış olduğu bilgisi, ilk bölüme ön yargı ile bakmamıza neden olabilmektedir. Zira Türkiye'de doktora çalışmalarında ilk bölümler gereksiz uzun kavramsal tanımlarla doludur. Bununla birlikte çalışmanın bütününe bakıldığında ise ilk bölümde serimlenen bilgilerin bir ön hazırlık bilgisi olduğu, kitabın ilerleyen sayfalarını çevirmeye başladığında görülüyor. Bir ideoloji olarak muhafazakârlık başlığı bir kenara bırakılacak olursa, muhafazakârlığın tanımı üzerine argümanların Türk muhafazakârlığını tanımlamak üzere yapılmış bir literatür tartışması olduğu fark ediliyor. Diğer taraftan muhafazakâr düşüncenin temaları başlığı altında verilen tartışmalar, Türk muhafazakârlığını anlamaya yönelik bölümlerin nasıl ayrıştığını okura göstermek, Türk muhafazakârlığını anlayabilmek için bir zemin belirleme çabası olduğu anlaşılıyor.

İkinci bölüm, "Türk Muhafazakârlığına Genel Bir Giriş" başlığını taşımaktadır. Yazar ilgili bölümde Türk muhafazakârlığı ile ilgili farklı tartışmaları gündeme getiriyor. İlk etapta teorik olarak bir bütünlük içerisinde Türk Muhafazakâr düşüncesini görüp göremeyeceğimizi tartışan yazar, ilgili bölümde Türk düşünce geleneğine ait bazı sorunlara değinmiştir. Yazar Batı örnekleri ile karşılaştırıldığında düşünce geleneklerinde teorik olarak bütünlüklü bir yaklaşım bulamamızın temel nedenleri arasında "zayıf tarihselliğe" sahip olmamızın geldiğini belirtmektedir. Diğer taraftan farklı bir tarihsel mirasa sahip oluşumuzun doğal olarak, geçmişe vurgu yapan bir ideolojiyi farklılaştıracağı dile getirilmektedir.

Aynı bölümün takip eden diğer alt başlığında Türk muhafazakâr düşüncesinin Türk milliyetçiliğinden ve İslamcılıktan ayırt edilip edilemeyeceği tartışılmaktadır. Yazar, İslamcılıkla muhafazakârlığın aynı düşünce geleneği gibi algılanmasının temel nedeni olarak, Osmanlı İmparatorluğu sonrasında çağdaşlaşma-modernleşme hedefleri üzerine kurulan Cumhuriyetin, İslamcı muhaliflerinin kullandıkları dil ile (İslamcılık ve muhafazakârlık aynı söylemler içerisinde kullanılmıştır) ilgili olduğunu belirtiyor. İslamcılıkla muhafazakârlığın farkını anlamamızı kolaylaştırmak için farklı argümanlarla iki fikir geleneğinin değişik biçimlerini göstermeye çalışıyor. Örneğin, İslamcıyı, İslami metinlere dayalı bir dili veya değişik şekilleriyle İslam örneğinden esinlenmiş bir dili kullanarak tasvir edilmiş bir ütopya doğrultusunda hareket eden kişi olarak tanımlamayı öneriyor. Ardından bir muhafazakârın siyasal pratiğinin temelinde din değil gelenek olduğunu belirterek, muhafazakârı İslamcıdan ayırt etme girişiminde bulunmaktadır.

Yazar, çalışmasında milliyetçilik muhafazakârlık ilişkisini ise ayrıştırılamaz bir birliktelik olarak tanımlıyor. Bunun nedenini, toplumu ve istikrarını, toplumu bir arda tutan cemaat yapılarını önemseyen bir muhafazakârlığın, çok kimlikli bir imparatorluk sonrası, milletlerin daha dayanıklı cemaat biçimi olduğuna kanaat getirmelerine bağlıyor.

Türk muhafazakârlığına genel bir giriş başlıklı bölümün son konusu Türk muhafazakâr düşüncesini anlamamıza yarayacak bir modernleşme değerlendirmesi önerisidir. Akıncı, Türk modernleşmesini III. Selim'den itibaren başlayan ve Cumhuriyet Dönemi boyunca devam eden bir süreç olarak görürken aynı zamanda bu sürecin bir kırılmaya uğradığını, Cumhuriyet Dönemi ile birlikte radikalleştiğini görmemizi önermektedir. Böylesi bir bakış açısı geliştiremediğimiz sürece, Türk muhafazakârlarının değişime yönelik bakışlarını anlayamayacağımızı dile getirir.

Kitabın üçüncü ve dördüncü bölümünde Türk muhafazakâr düşünürlerinin değişime bakışları ile siyasi tahayyülleri üzerinde durulmuştur. Burada ele alınan düşünürlerin tek tek görüşleri üzerinden değil muhafazakâr düşüncenin değişime bakışlarını belirleyen temaları ekseninde, ortak paydaları üzerinden anlaşılmaya çalışılmıştır. Mannheim'ın muhafazakârlığı "bilinçli gelenekçilik" olarak tanımlaması üzerinden hareket eden Akıncı, bu çerçevede bir Türk muhafazakâr düşüncesinin varlığından bahsedilip bahsedilemeyeceğini irdelemiştir. Bir diğer deyişle ister seküler ister dindar olsun, insanı sınırlı bir varlık olarak gören, do-

layısıyla insan aklına sınırlı bir rol tanıyan muhafazakâr düşünce tavrının Türk muhafazakâr düşüncesinde görüp görülemeyeceğini sorgulamaktadır. Sorgulama neticesinde Cumhuriyet Dönemi radikalleşen modernleşme projesi ile pozitivist dünya görüşü arasında bağ kuran Akıncı, erken cumhuriyet döneminde yapılmak istenilen değişim / modernleşmenin insan aklına aşırı güvenden kaynaklandığı ve Türk muhafazakâr düşünürlerinin bu yaklaşımı eleştirdiklerini göstermiştir. Bu noktada ele alınan düşünürlerin tamamının anti-pozitivist bir tutuma sahip olduklarını ayrıntıları ile göstermiştir.

Değişim bahsinde, Türk muhafazakâr düşünürlerinin devletin resmi ideolojisi olan Kemalizm eleştirisi ile şekillendiğinin altı çizilmektedir. Zira Kemalizmin Türkiye'nin batılılaşma serüveni içerisinde oluşmuş, bu serüveni ya da radikal değişim programını özel bir biçimde okumanın, sabitlemenin ve sürdürmenin adı olduğu çalışmada belirtilmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi; toplumu ve devleti siyasi ve kültürel alanda modernleştirme hedefleri içeren resmi ideolojinin bürokratik bir vesayetle ele alınan bir yapı olarak kavramsallaştırılması dolayısıyla, muhafazakâr düşüncenin oluşumunda oldukça etkili olmuştur.

Son bölümde temalar üzerinden Türk muhafazakâr düşüncenin değerlendirilmeye devam etmektedir. Organik toplum, otorite, mülkiyet, toplumsal düzensizlik korkusu, aracı cemiyetlerin önemi gibi isimlendirilebilecek temalar, her ne kadar farklı gözükseler de doğrudan muhafazakârlığın siyasi alana yönelik fikirlerinin çıkartılabileceği ortak alana işaret ettiğini belirten yazar bu temalardan yola çıkarak Türk muhafazakâr düşüncesinin siyasi tahayyülünü belirlemeye çalışmaktadır.

Devlete bakışta Ali Fuat Başgil'in "sınırlı devlet"ten yana olmasıyla Mümtaz Turhan, Osman Turan Erol Güngör ve Peyami Safa'dan ayrıştığını belirten Akıncı, bu liberal tavrın "merkez çevre" ilişkilerinden yola çıkarak anlaşılabilirliğini dile getirmektedir. Akıncı çalışmasında Türk muhafazakâr düşünürlerini, "merkez çevre" kavramsallaştırmasında merkezin bürokratik elitleri ile mücadeleye giren, bu noktada "çevre"nin yanında olan bir düşünce geleneği olarak tanımlamaktadır. Ali Fuat Başgil'in liberalizmi çağrıştıran sınırlı devlet vurgusu merkez karşısında kültür ve geleneğini korumak istediği çevreyi, savunmak için olduğu belirtilir.

Diğer taraftan organizmacı bir yaklaşımın izlerini Türk muhafazakâr düşünürlerinin eserlerinde arar. Organizmacı toplum anlayışının bir

uzantısı olarak izlerini aradığı soru şudur: Toplum onu oluşturan parçaların ayrı ayrı amaçlarının üstünde bir amaca yönelmiş midir? Akıncı'nın bu soruya verdiği cevap, evettir. Türk muhafazakâr düşünürleri ve özellikle, Erol Güngör, Osman Turan ve Peyami Safa, toluma dolayısıyla devlete ulaşacağı bir amaç yüklemişlerdir. İslam'la iç içe bir milletten İslam'ın hizmetkarı bir devlete ve dolayısıyla devlet ebedi müddet anlayışına ulaşmışlardır.

Türk muhafazakârlarının demokrasiye bakışının incelendiği iki farklı noktadan değerlendirilmiştir. İlk nokta Türk muhafazakâr düşünürlerinin "milli irade" vurgusunda ortak bir payda ve ısrara sahip olmaları nedeniyle demokrat bir tavır olarak tasvir edilmiştir. Burada yazarların fikirlerinin değerlendirildiği dönemin Türkiye'de vesayetçi demokrasi anlayışının ciddi anlamda hissedilmesinden kaynaklandığı dile getirilmiştir. Çoğunluğun karar alma mekanizmalarının, bürokratik elitlerce frenlendiği ya da engellendiği bir siyasal modelde milli irade vurgusu zamanını aşan bir demokratik değere sahiptir. Diğer taraftan ise çoğulculuğa bakış noktasında muhafazakâr düşünürlerin demokratik tutuma sahip olmadıkları şeklinde Türk muhafazakâr düşüncesine bir eleştiri yönlendirilmiştir. Fakat bunun da devrin soğuk savaş şartlarında, solla girilen teorik ve pratik mücadelenin bir sonucu olarak anlaşılması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Akıncı, Türk muhafazakâr düşüncesinin dış politikaya bakış açılarını, ele aldığı başlıkta özetlemiş görünüyor: "Bozguna fetih rüyası: Nizam-ı Alemden Türk İslam medeniyetinin ihyasına." Dış politika konusunda Osmanlı bakiyesinin etkisinde kaldıkları iddia ediliyor. Osmanlı nüfuz alanlarına sahip çıkılması ve gelecekte yeniden Türkiye liderliğinde bir İslam medeniyetinin ihyası düşüncesinin Türk muhafazakâr düşünürlerince paylaşıldığı dile getiriliyor. Fakat bu durumun Türk toplumun değişimden ötürü var olup olamama mücadelesi verdiği bir dönemde, bir anlamda bozguna fetih rüyası olarak tanımlıyor.

Son söz olarak, kendi iç çelişkilerine ve naifliklerine rağmen bir Türk muhafazakâr düşüncesinden bahsedilebileceği belirtiliyor. Akıncı, kitabında Türk muhafazakâr düşüncesini altı farklı isminin buluştukları ortak noktadan hareketle şu şekilde tanımlıyor: Her ne kadar onu, diğer sağ akımlardan ayırt etmek zor ise de İslamcılıktan, liberalizmden ve onun farklı yorumlarını görebildiğimiz sürece milliyetçilikten bağımsız bir Türk muhafazakârlığı vardır. Kendini kurgucu akla dayalı olarak

toplumu modernleştirmek isteyen Kemalist modernleşmeye ve onun farklı bir yorumu olan resmi ideolojiye karşı konumlandırmakla inşa eden, bu karşı oluştta merkezi elitlerle bir iktidar mücadelesine giren, geçmişte kalan imparatorluğun siyasi kurumlarını değil ama ihtişamının yeniden kurulmasını isteyen bir Türk muhafazakâr düşüncesinden bahsetmek mümkün gözükmektedir. ▽

